

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI “ECONOMY/IQTISODIYOT” TERMININING LINGVISTIK ETIMOLOGIYASI

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Xorijiy tillar nazariyasi va metodikasi
kafedrası o‘qituvchisi

zaynabxolmurodovna@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiy terminlarning etimologiyasi, rivojlanishida ta’sir etuvchi omillar haqida so‘z yuritiladi. Til uzluksiz rivojlanish holatida, jumladan, muayyan lingvistik jarayonlar doimo “yangi leksik birliklarni yaratish jarayoni” bo‘lib, hozirgi kunda ko‘plab ilmiy tadqiqotlar yangi leksik birliklar tadqiqiga bag‘ishlanadi. Til rivojiga leksik birliklarning tarix bilan bevosita bog‘liqligini, sotsiolingvistik tadqiqot predmeti bo‘lgan fanning muayyan tarmog‘ining rivojlanishini belgilovchi ekstralingvistik omillar ta’sir ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar. Terminologiya, termin, ekstralingvistik omil, nomenklatura, iqtisodiyot, economy, etimologiya.

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ЭТИМОЛОГИЯ ТЕРМИНА «ЭКОНОМИКА» В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Эгамназарова Зайнаб Холмурод кизи

Преподаватель кафедры теории и методики иностранных языков
Термезского государственного педагогического института

zaynabxolmurodovna@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматривается этимология экономических терминов и факторы, влияющие на их развитие. Язык находится в состоянии непрерывного развития, включая определенные лингвистические процессы, которые всегда представляют собой «процесс создания новых лексических единиц», и сегодня многие научные исследования посвящены изучению новых лексических единиц. На развитие языка влияют экстралингвистические факторы, определяющие непосредственную связь

лексических единиц с историей, развитием конкретной отрасли науки, являющейся предметом социолингвистических исследований.

Ключевые слова. Терминология, термин, экстралингвистический фактор, номенклатура, экономика, этимология.

LINGUISTIC ETYMOLOGY OF THE TERM "ECONOMY" IN ENGLISH AND UZBEKI

Egamnazarova Zaynab Kholmurod kizi

Teacher of the Department of Theory and Methodology of Foreign
Languages, Termiz State Pedagogical Institute

zaynabxolmurodovna@gmail.com

Annotation. *This article discusses the etymology of economic terms and the factors affecting their development. Language is in a state of continuous development, including certain linguistic processes that are always "the process of creating new lexical units", and today many scientific studies are devoted to the study of new lexical units. Language development is influenced by extralinguistic factors that determine the direct connection of lexical units with history, the development of a specific branch of science that is the subject of sociolinguistic research.*

Keywords. *Terminology, term, extralinguistic factor, nomenclature, economy, etymology.*

KIRISH.

Ma'lumki, "sotsiolingvistik tadqiqot sohasi nutq aloqasi jarayonida tilning funksional qo'llanilishiga ijtimoiy omillarning ta'sirini o'rganishni ham, bu omillarning tilning o'ziga xos tuzilishiga, ularning ta'sirini tahlil qilishni ham o'z ichiga oladi. Til tuzilishidagi aks ettirish, nafaqat til va ijtimoiy tuzilishning turli elementlari kabi obektiv-ijtimoiy omillar, balki ijtimoiy munosabat va ijtimoiy qadriyatlar kabi subyektiv ijtimoiy omillarning til va nutq faoliyatida aks etishidir". Iqtisodiyot odamlarning mehnat faoliyati natijasidir. Ming yillar davomida sayyoramiz iqtisodiyoti izchil rivojlandi. Boshlanish shartlari hamma

uchun taxminan bir xil edi. Biroq, xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish sur'ati har xil edi. Turli xalqlarning iqtisodiy rivojlanish sur'atlari ularning dehqonchilikning iqtisodiy ko'rsatkichlariga bog'liq. Turli mamlakatlar iqtisodiyotining rivojlanishiga obyektiv va subyektiv omillar ta'sir ko'rsatdi. Obyektiv omillar - tabiiy muhit, boshqa xalqlar bilan yaqinlik. Subyektiv omillarga xalqning xo'jalik faoliyati, ularning urf-odatlar, jamiyat a'zolarining ko'pchiligining ijtimoiy mavqei kiradi. Faktorlarning hech biri alohida-alohida hal qiluvchi emas, balki "qulay yoki noqulay kombinatsiya bilan ular turli xalqlar va davlatlarning rivojlanish sur'atlarini aniqladilar"[1].

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Asosiy iqtisodiy atamalarining shakllanishi va rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini terminologiya fanining o'zi rivojlanish tarixini o'rganmasdan, uning asosiy atamalarini va ularning paydo bo'lish davriyligini o'rganmasdan turib kuzatish mumkin emas[2]. Terminologiya rivojlanishi, unda yangi terminlarning rivojlanishi bo'yicha ko'plab olimlar tadqiqot olib borgan, xususan, H.Dadaboyev[3], O.S.Axmedov[4], H.Sonneveld kabi olimlar shular jumlasidan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Ushbu maqola "economy" terminining ingliz tilida kelib chiqishi va ifodalanishi haqida so'z yuritilgan bo'lib, ushbu terminning rivojlanish tendensiyasiga nafaqat lingvistik omillar balki ekstralingvistik omillar ta'siri ham aniqlangan. Shu bilan birga mavzuni to'liq yoritib berish uchun tahlil, taqqoslash kabi ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanilgan.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Jamiyat shakllanishining turli bosqichlarida terminlar turli tillardan o'zlashtiriladi, bu esa "tarixiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, o'zlashtirishning alohida turi esa yunon va lotin tillarining so'zlari va so'z yasaliş modellaridan foydalanishdir". Birinchidan, har bir fan o'z tarkibida keng qo'llaniladigan lug'atdan foydalanadi va u alohida bilim sohasiga ajratilgandan keyingina, bu bilim sohasining tili o'zgaradi. Shu vaqtdan boshlab ma'lum bir bilim sohasi terminologiyasi uning terminlarini ajratib olishga, ularning ma'nolarini

ixtisoslashtirishga va maxsus lug‘at orqali miqdoriy rivojlanishga intila boshlaydi. Har qanday bilim sohasining ilmiy tavsifini, ma'lum bir terminologiya yoki terminlar guruhini o‘rganishni boshlaganda, biz ushbu bilim sohasi tarixiga murojaat qilamiz, tillarda tarixiy rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan tillarning o‘zaro ta’sirini, ularning o‘zaro ta’siriga ta’sir qiluvchi ijtimoiy omillarni va o‘zgarishlarni tahlil qilamiz. Terimlar tilga turlicha kirib keladi. Birinchisi, ona tilida ko‘p qo‘llaniladigan so‘zning termin sifatida ishlatilishi. Yana bir keng tarqalgan usul, bu boshqa tillardan so‘z olish orqali terminlarni shakllantirish usulidir. Har bir milliy tilning terminologiyasi, asosan, uning milliy tili vositasida shakllanadi. Biroq, bu tilning yakkalanishini anglatmaydi va shuning uchun o‘zlashtirilgan so‘zlarning tilga kirishi har bir milliy til uchun umumiy jarayondir. V.P.Danilenkoning fikricha, “boshqa tillardan maxsus tushunchalar nomini olish munosabati bilan tilda o‘zlashtirilgan so‘zlar uchun “moda” borligini ham yodda tutish kerak [5].

Ingliz tili tarixining o‘ziga xosligi shundaki, tilning shakllari va sabablari o‘zgardi va ba’zida aloqaning turli sohalarida uchta til - ingliz, lotin va fransuz tillari faoliyat ko‘rsatdi. Tarixiy nuqtai nazardan, til va ijtimoiy guruh (ya’ni, ekstralingvistik fakt) o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xosligi ichki tuzilmaviy oqibatlarga olib kelishi mumkin, bu esa o‘z navbatida ma’lum bir jamoada yangi (ona tili bo‘lmagan) tilning kelajakda qo‘llanilishini belgilaydi. Masalan, fransuz tilidan olingan so‘zlar ingliz tilidan kelib chiqqan so‘zlar bilan maxsus terminologik sohalarida emas, balki neytral lug‘at sohasida raqobat qilish kerak edi va bu so‘zlar alohida, ajratilgan birliklar sifatida emas, balki katta, yaxlit semantik yoki tizimli tizimlarga kiritilgan (semantik deganda biz subyekt-semantik sohaning birlashgan umumiylikini, strukturaviy so‘zlar ostida esa a’zolarining minimal tarkibi bilan tezda hosilalarga to‘lib ketgan bir ildizli uyalar tushuniladi).

Ingliz tiliga kirgan fransuz o‘zaklari asl inglizcha o‘zaklarga qaraganda ko'p bo‘g‘inli tuzilish bilan ajralib turardi. Almashinuv hodisasi boshqa so‘zlardan olingan o‘zaklarda yo‘q edi va vaqt o‘tishi bilan turli fonetik o‘zgarishlar natijasida paydo bo‘lgan bo‘lsa ham, bu ingliz tili uchun odatiy bo‘lmagan o‘zgaruvchan

tovushlarning bunday munosabatlariga olib keldi. O'rta ingliz davrining fransuz tilidan olingan so'zlari orasida leksemalarning ikkita guruhini ajratib ko'rsatish kerak. Bir guruhga ilgari ingliz tili lug'atida nomenklaturasi ifodasi bo'lmagan tushuncha va hodisalarni yetkazish uchun o'z ma'nosi bilan paydo bo'lgan so'zlar kiritilgan. Ushbu o'zlashtirilgan so'zlar o'rta asrlarning Roman madaniy dunyosi bilan bog'liq bo'lgan voqelik va mavhum tushunchalarni ifodalovchi aniq mavzuli korrelyatsiyaga ega edi. Masalan, **value** — **narx**; **wealth** — **boylik**; **cash** — **naqd pul**, **naqd**; **charity** — **xayriya**; **attorney** — **поверенный**.

Boshqa tillardan so'z olishning ikkinchi guruhiga o'zlari bilan ingliz tiliga yot bo'lgan yangi tushunchalarni olib kelmasdan turib, ingliz tiliga ommaviy ravishda kirib kelgan, nafaqat miqdoriy, balki uning semantik va tarkibiy terminlarida sifat o'zgarishlariga olib keladigan fransuz leksemalarini o'z ichiga oladi. Masalan, **rent**—**ijara**; **budget** — **byudjet**; **broker** — **broker**; **barter** — **barter**, **mahsulot almashinuvi**; **measure** — **o'lchov**.

Iqtisodiyot fanining asosiy terminlarini ko'rib chiqish ingliz tilidagi **economy** terminini ko'rib chiqishdan boshlanadi, u o'zbek tilidagi **iqtisodiyot** tushunchasini ifodalovchi yunon tilidan o'zlashtirilgan va bu termin ilk bor Aristotel tomonidan qo'llanila boshlangan bo'lib, u bilan mos keladigan faoliyat deb hisoblagan. "**iqtisodiyot** - bu inson mavjudligining eng oliy maqsadlari bilan keskin ajralib turadigan, lekin o'z-o'zidan maqsadni tashkil etuvchi cheksiz foyda olish istagi bilan ajralib turadigan iqtisodiy faoliyat"[5].

"Iqtisodiyot" leksik birligi yunon tilida Aristoteldan oldin mavjud bo'lgan va hatto Ksenofontning maxsus asarining nomi bo'lib, unda uy xo'jaligi va dehqonchilikning oqilona qoidalari dialog shaklida muhokama qilinadi. **Economy** - **iqtisodiyot** termini qadimgi yunon **oikonomiya** terminidan olingan. Uning birinchi ildizi **oikos** - uy, zodagon oila, mashhur oila ma'nosini bildiradi, ikkinchi ildizi turli versiyalarga ko'ra **nom** – qonun yoki **nem** – tartibga solish, tashkil etish degan ma'nolarni anglatadi. So'zma-so'z tarjima qilinganda, **oikonomia** uy haqidagi fan yoki uyni boshqarish san'atini anglatadi. Bu terminning yana bir tarjimasi bor – **домострой** (**uy xo'jaligi**), bu ruscha nom bo'lib, bizgacha yetib

kelgan eng qadimgi adabiy manbaga, ayniqsa ushbu mavzuga bag'ishlangan - mashhur yunon mutafakkiri Ksenofontning (miloddan avvalgi V - IV asrlar) "Oikonomiya" risolasida berilgan, bu esa qadimgi yunonlar ongida "iqtisodiyot" ning aniq tasvirini beradi.

XULOSALAR.

Xulosa o'rnida aytish mumiinki, economics terminini etimologik o'rganish shuni ko'rsatdiki, u taxminan 1440-yilda *ycononye* - iqtisodiy ishlarni boshqarish degan ma'noni bergan, fan nomi sifatida *iconomique* so'zidan kirib kelgan (1393-yilda shakllangan), ammo *economic* termini (o'rta asrlar fransuzlari), yunon tilidan olingan *oikonomia*, *oikonomos* terminlaridan kelib chiqqan.

Adabiyotlar:

1. Дадабаев Х. Общественно политическая и социально-экономическая терминология в тюркоязычных письменных памятниках XI-XIV вв. – Ташкент: Ёзувчи, 1991. – 186 с.
2. Axmedov O.S. Ingliz va o'zbek tillarida soliq-bojxona terminlarining lingvistik tahlili va tarjima muammolari: Filol. fan. d-ri diss. – Toshkent, 2016. – 255 b.;
3. Xaitova, G. . (2024). Ingliz va o'zbek tillarida “Yaqin-uzoq” oppozitsiyasining lingvokulturalogik tadqiqi. Наука и технология в современном мире, 3(1), 15–17. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdift/article/view/26059>
4. Qodirova Mukaddas Tog'ayevna, . (2022). The study of pragmatic features of addressing units in uzbek language. current research journal of philological sciences, 3(03), 61–66. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-03-03-12>
5. Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna. (2023). The Role of Dance Terminology in Linguistics. Genius Repository, 26, 83–85. Retrieved from <https://www.geniusrepo.net/index.php/1/article/view/246>

